

ήδη και εις την εποχήν του Βυζαντίου «τὴν ἀπρόσωπον τάντιν τῆς κοινοβιακῆς ἐξισοπεδωσῶς τῶν πιστῶν», ἐνῶ «αἱ νοελλήνικαι κοινότητες (...) ἦσαν κοινοπραξίαι στρατευομένων» (Δημ. Γρ. Τσάκωνα, «Κοινωνιολογία καὶ φιλοσοφία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ», *Ἐπιθεώρησις Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, τεύχος 2-3, σσ. 81-2). Καὶ ὅταν ὁ συγγραφεὺς προτείνει νὰ ἀποκαταστήσωμεν εἰς τὴν χώραν μας καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον τῆς οἰκονομίας τοῦ πνεύματος τοῦ κοινοτισμοῦ, διὰ τῆς Συμμετοχῆς (σ. 205), ἐνθυμούμεθα πάλιν τὸν κ. Τσάκωνα, ὁ ὁποῖος ἐπὶ ἑτη τονίζει ὅτι «ὁ Νεοελληνικὸς κόσμος μόνον διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ εἰς τὴν παράδοσιν δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ μίαν ὁμαλήν τάξιν». (Δημ. Γρ. Τσάκωνα, *Προβλήματα Ἑλληνικότητος*, (κείμενα δημοσιευθέντα περιοδικῶς κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν), Ἀθήναι 1970, σ. 32).

Π. Α. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ Διοίκησις, ὑπὸ Χρίστου Κ. Μιχαλοῦ, ἔκδοσις Gutenberg, Ἀθήναι 1969.

Κάτι περισσότερο ἀπὸ μία ἀπλὴ παρουσίασις βιβλίου δὴ ἤθελα νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ σημεῖωμά. Καὶ τοῦτο διότι παλαιὰ ἐπιθυμία μου ἦτο νὰ συνθέσω μίαν κάπως ἐκτενὴ μελέτην περὶ γραφειοκρατίας, παρακινούμενος πρὸς τοῦτο ὑπὸ ταλαιπωριῶν τὰς ὁποίας μὴ προσέφεραν ὥριμον ὑπὲρ αὐτῆς. Ἀνεύρου λοιπὸν διὰ τὴν οἰκονομικὴν βιβλιοθήκην τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Χρ. Μιχαλοῦ *Ἡ Διοίκησις*, προτιθέμενος νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσιν ὡς βιβλιογραφικὸν βοήθημα. Μετὰ τὰς πρώτας σελίδας ὅμως ἀνέλθωμεν ἐν μεγάλῃ ἡν χαρὰν εἰς τὴ μελέτη «περὶ γραφειοκρατίας» εἰς ἣν ἦδη γραφῶ, καὶ μάλιστα ὅπως τὴν ἀνερευνώμεν ἐνδὲς: Μελέτη «κατὰ γραφειοκρατίας». Τοῦτο πιστεύω ὅτι δικαιολογεῖ τὸν ἐνθουσιασμόν μὲ τὸν ὁποῖον παρουσιάσθω τὴν *Διοίκησιν*.

Ἡ καλύτερα παρουσιάσις τοῦ βιβλίου θὰ ἦτο ἡ ἀντιγραφή του. Καὶ τοῦτο διότι εἰναι τὸσον συμπεφυκτομένη ἡ οὐσία, ὥστε περαιτέρω συμπύκνωσις δὲν δύναται νὰ νοηθῇ. Ἀντ' αὐτοῦ, ἀποφασίζω μόνον: «...Ἀμερίτιον εἰς περὶ Διοικήσεως μελέται. Πάσχυον ὅμως ὅλοι ἀπὸ τοῦ ἴδιου ἐλάττωμα: τὴν καταπρίνῃν εἰς τὰς θεωρίας. Φυσικὰ ἀπαράσιτοι ὁ ὁρισμός. Καὶ αἱ ἀναλύσεις. Καὶ αἱ τοποθετήσεις. Εἰς τὸν κυκλῶνα τὸν, ὅμως, καταποντίζεται, συχνά, ἡ οὐσία...»

Ἀκολουθεῖ μία γλαφυρὰ ἱστορικὴ ἀνάλυσις τῆς διοικήσεως καὶ τῆς σταμίας ἀεὶ φθίνουσας, τῆς γραφειοκρατίας, ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως ἐκ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ἐντέλειαν.

Ἀνακαλύπτομεν ἐν συνεχείᾳ, μαζὶ μὲ τὸν συγγραφέα, ὅτι τὸ πρόβλημα εἶναι πάντοτε ἐν:

«...Τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι ἡ δημιουργηθεῖσα κρίσις ἐβάρυνε, κυρίως, εἰς τῆς ποιότητος. Ἐδῶ ἐγκυεταὶ καὶ ἡ βασικὴ αἰτία τῆς κακοδιαμονίας, εἰς τὴν ὁποίαν περιήχθη ἡ Διοίκησις...» «...Καὶ ἐξ ἄλλου,

ἡ ἀξίωσις τοῦ Λαοῦ εἶναι ἡ δικαία ἀμερόληπτος, ταχέια καὶ θετικὴ ἱκανοποίησις τῶν ὑποθέσεων του, αἱ ὁποῖαι, εἴτε ἠθικῶς, εἴτε οἰκονομικῶς ἐνδιαφέροντος, εἶναι, πάντως, σημαντικαὶ διὰ τὴν ζῶην. Κατ' ἀκολουθίαν, ἡ οἰαδήποτε ἐπιείκεια εἰς τὴν στελέχωνσιν τὴν Διοίκησιν καθίσταται αὐτομάτως σκληρότης ἐναντίον τοῦ Λαοῦ... Ἐτοῖς ἐρχεται εἰς τὴν σκένιν ἐκείνη ἡ μεγίστη παρατηρητικότητος κρίσις τοῦ Σοπενγάουερ, κατὰ τὴν ὁποῖαν «Ἡ ἐμφυτὸς ἱκανότης δύναται, σχεδόν, νὰ ἀντισταθίμῃ τὴν ἑλλειψιν μορφώσεως. Ἀλλὰ καμμία πνευματικὴ μόρφωσις δὲν δύναται νὰ ἀναπληρῶσθαι τὴν ἑλλειψιν ἐμφυτοῦ ἱκανότητος...»

Προχωρῶ κάπως ταχύτερον, ἀριθμῶν τοὺς τίτλους τῶν κεφαλαίων διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ κέντρον βάρους τοῦ βιβλίου: «Ἀντικεινικὴ νοοτροπία», «Ἀναξιοπιστος», «Ἐνοχος λοιπὸν», «Νομοθετικὸς λαβύρινθος (περὶ αὐτοῦ πλέον!)», «Ἡ παράδοσις», «Παγκόσμιον τὸ πρόβλημα», «Ἡ ἑλληνικὴ εἰκὼν», «Ἀνάγκη ἀναπροσαρμογῆς», «Τεράστιον ἱστορικὸν ἔργον», «Αἰρίζαι τῆς κακοδιαμονίας», «Τὸ ρουφῆτο», «Ἡ ἐξάρτησις ἀπὸ τὴν πολιτικὴν», «Ἡ γραφειοκρατία».

Σταυροῦντο πάλιν:

«...Ἐντερολογεῖτο, ὁλόνεν καὶ περισσότερον, ὁ μηχανισμὸς τῆς γραφειοκρατίας. Ὁ πολὺνισμος αὐτῆς ἡπλότου μὲ σταθερὰς ἐπεκτατικὴν δύναμιν. Καὶ περισφίγγει μὲ προποδισαν παραλητικὴν δύναμιν ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῆς Διοικήσεως...»

Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγραφεὺς παραθέτει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ διήγημα *Ὁ κῆριος Τημοστάτης τοῦ Ζαχαρία Παπαντωνίου*:

«...Ὁ κ. Τημοστάτης μπινοῖστας τὸ γραφεῖο τὸν βόρκε μέσα τὸν λαμπρὸ ἥλιον νὰ τὸν ἐσταῖται τῆς ἀναφορῆς, τῆς υπογραφῆς καὶ τῆς ἀναβολῆς... Τρέμουν τὴν ἱπογραφή του. Ὁ τελευταῖος γραμμῆς τῆς ἐπαρχίας τὸν νοιθεῖ. Ὁ πῶ δυνατόι πολυτελεῖται ἔχουν τὴν ἀνάγκη του καὶ τὸν κολακεύουν. Ὁ Ὑπουργὸς ὁ ἴδιος εἶναι μελιστάλακτος μαζὶ τοῦ ἀπ' τὸν φόβου μῆπως τὸν καταφέρει καμμία σιγανὴ γραφειοκρατικὴ μαχαίρι, τέτοιος ποὺ εἶναι, ἡσυχος σὰν βαθὺ ποτάμι, ἄμιλτος σὰν πηγάδι, κύτοχος τῆς Ὑπηρεσίας, μοναδικὸς γὰρ λύσεις καὶ περιπλοκές... Ὁ ἄκελοι. Νὰ τοὺς ἀνοίγῃ! Νὰ τοὺς διαβάξῃ!... νὰ περιμένουν τὸ νῆμα του... Ἀπειρεῖς ὑποθέσεις νὰ σταματοῦν ἐκεῖ καὶ νὰ ὀριζοῦνται ἀργά, σὰν τὰ φρούτα στὸν ἥλιον... Ἡ εὐτυχία τῆς ἀναβολῆς...»

«Ὁ ἥλιος χύνεται τόσο ἡδονικά στους φακέλους καὶ στοὺς κώδικας, ποὺ ὁ Τημοστάτης ἐνοιοῖσται νὰ τὸν κυριεῖται ἀκράτητο συναίσθημα παντοδυναμίας.» Ἐκεῖνο τὸ πρῶτ' ἐπιπλοκή καίποιν γελοῖον, ἀποφάσισαι τὴν στασιμότητα τοῦ Κουτσόπετρον, ἐμπαίσιος δὴο χρέσιμα ἐργα ὁδοποιίας, εἰς «βδόν» τὸν κλητῆρα, ὕβριση ἐνα γραφέα, καί, ὅταν πῆγαι γὰ εἰσήγησιν στὸν Ὑπουργόν, τὸ ἀναποδογύρισε δὴο σπουδαίατα νομοσχέδια, ποὺ εἶχε σχεδιάσει, ἐπειδὴ τὸν τρώμαζε μὲ τὴν χρονολογία, τὰ ἄρθρα καὶ τὰ νοῦμερα, ποὺ

ἐβγαλε μέσα ἀπὸ τὰ χίλια συρταράκια τῆς μνήμης του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἐνοιοῖσται τόσο πολὺ πὺς εἶναι ἀπαιτήσιμος. Συνεχίζω ἀριθμῶν τίτλους κεφαλαίων: «Γραφειοκρατικὴ τυραννία», «Ὁ συγκεντροποιῶς», «Διὰ τὸν ἐντυπωσμένων», «Ἡ Εὐκόλος Ὑπηρεσία», «Αἱ συμβουλευτικὰ ἐπιτροπὰν», «Ἡ Διοδικασία (μέσον) σπιλάνων τὸν σκοπὸν (εὐρύθμιος λειτουργία τοῦ Κράτους) διότι ἐν ὀνόματι τῆς (τῆς διαδικασίας) ταλαιπωροῦνται τὸσον οἱ πολῖται ὅσον καὶ τὸ Κράτος], «Ἡ πολυνομία», «Οἱ ἐπιστήμονες», «Ἡ ἀναδιοργάνωσις», «Παρεξήγησις τοῦ μύχου», «Ὁ Τσάρτσιλ ἐξηγῇ», «Πραγματικὴ εἰσβολή», «Αἱ ἀρμοδιότητες», «Ἀνάγκη συντονισμοῦ», «Νέοι στόχοι, νέες ἐλπίδες».

Ἐνα ἀκόμη αὐτοῦτον τίτλημ τοῦ βιβλίου ἐπιτρέπω μὲ νὰ παραθέσω:

«Ὁ Τσάρτσιλ... ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ἐργασία γραφεῖου δὲν εἶναι ἐργασία ἀποθήκευσης. Καὶ συνεπὲς δὲν ἐνδιαφέρουν οἱ ὄρες ἀλλὰ τὸ ἔργον. Φυσικά, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ὑπάρχουν καὶ λόγοι συντρέχοντες εἰς τὴν τυποποίησιν τῆς ἐργασίας. Ἀλλὰ... «καὶ δὲν εἶναι, ἐπίσης, ἐπιτετραμμένον τὸ κριτήριον [τοῦ χρόνου] διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὑπαλλήλου, διὰ τὴν ἡθικὴν ἱκανοποίησιν του καὶ ἐντέλειαν διὰ τὴν συμπεριφορὰν καὶ οὐσιαστικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ πρὸς τὸν πολίτην, νὰ ἐγκυεταὶ μόνον εἰς τὴν διάρκειαν καθηλῶσεως τὸν εἰς τὸ γραφεῖον... Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως βλαπτικὴ εἶναι ἡ τοιαύτη μορφή ἐργασίας. Ὅστις εἶναι μαρμαρῶν νυχτῆς καὶ εἰς ἐξασθένειαν βιολογικὴν. Καὶ ἡ ἐπιβάρυνσις ἀποβαίνει πολλὰ πλῆ...»

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Μιχαλοῦ διακατέχεται ἀπὸ δύο ἀρχάς: ἡ μία ἐκφράζεται ρητῶς, εἶναι ἡ πρώτη πρότασις τοῦ προλόγου, «Ἡ διοικητικὴ μεταρρυθμίσις, μὲ λογικὴν ἀξιολόγησιν, προβαδίζει πρὸς ἐθνικὴν ἀναπύξιν», ἡ δευτέρα ἀρχὴ εἶναι ὁ ἑλληνικὸν ρητὸν: «Ὅκ ἐν τῷ πολὺ τὸ εὐ ἀλλὰ ἐν τῷ εὐ τὸ πολὺ».

Μία διαπίστωσις καὶ μία εὐχή, ἀντὶ συγγραμμάτων πρὸς τὸν συγγραφέα: Μέσα εἰς τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου εὐρίσκαι κανεὶς πολλὰς ἐμπειρίας, προσωπικὰς καὶ γνωστὰς τὸν προσώπων. Αὐτὴ ἡ διαπίστωσις, Ἀυπρία. Καὶ ἡ εὐχή, τὴν ὁποῖαν μοιραζόμεθα μὲ τὸν συγγραφέα πολλοὶ Ἑλλήνες: νὰ παραμείνῃ ὅσον ἱστορία ἡ περιγραφομένη εἰς τὴν *Διοίκησιν* κατάστασις. Τότε ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου δὲ ἔχῃ ἐπιτευχθῇ. Καὶ δὲν εἶναι μόνον τοῦ βιβλίου σκοπός.

Γ. Θ. ΛΥΜΠΕΡΑΚΗΣ

Ἀφορμὴν εἰς τὴν πρόθεσιν συνοπτικῆς παρουσιάσεως τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα ἀκολουθεῖν ἔδωκαν ἡ μελέτη τῆς βιβλιογραφίας εἰς τὰ πλαίσια ἐρεῖνης ἡ ὁποῖα διεξάγεται εἰς τὸ Ἐθνικὸν Κέντρον Κοινο-